

I, més enllà del gran valor patrimonial dels topònims i de les informacions orals que conté, aquest llibre és un tresor des del punt de vista lingüístic: per a l'estudi del dialecte eivissenc, en concret, i per a l'estudi de la toponímia catalana, més en general. Pel que fa a la primera qüestió, apareixen al llarg de l'obra la gran majoria dels genèrics geogràfics del relleu de la costa pitüsa, en especial els que li són propis i diferencials respecte de la costa de les altres illes Balears, entre els quals destaquen, entre d'altres, *cavall* 'punta que cau a la mar i el seu perllongament submari; *cala* i *caló*, com a 'zona boscosa propera a la mar'; *sobalma* amb un significat que canvia d'una parròquia a una altra, des de 'roca submergida, a poca profunditat' fins a 'cova arran de mar', o *remoll* 'caiguda de roques dins la mar'.

D'aquests genèrics i, sobretot, dels topònims en conjunt es poden extreure bastants trets dialectals eivissencs, entre els quals destaquen dues característiques: els nombrosos arcaïsmes (com *ses Pesca-teries*, per *peixateries*, o *es Niu de sa Merla*, variant secundària de *es Niu de sa Mèrlera*) i la influència del dialecte valencià (a *s'Esboldregat d'en Jordi*, per exemple, format a partir del verb *esboldregar* 'rebotar, fer esclatar', que, al seu torn, deriva de la paraula valenciana *boldró*) per la proximitat geogràfica i els contactes històrics entre els dos territoris. Tots aquests trets dialectals s'estudien en les conclusions que apareixen al final del llibre.

Pel que fa a la segona qüestió hi ha, per començar, un interès rigorós per fixar la grafia més adient per a cada topònim. Per açò, primer de tot, Ribes consulta i exposa la bibliografia i la cartografia, actuals i pretèrites, on apareixen els topònims recollits de les fonts orals. En molts casos, però, no és suficient només amb açò, sinó que cal determinar l'etimologia del topònim. I és en aquest estudi etimològic on apareixen topònims que es repeteixen en les altres illes Balears o en d'altres territoris de parla catalana o els derivats de les seves arrels en d'altres llengües, així com també es presenten i es valoren les propostes bibliogràfiques formulades per als topònims congèneres d'altres territoris o d'altres que estan en relació amb el topònim estudiat. Tot açò conforma un mosaic filològic de gran vàlua, que posa en relleu no només la gran capacitat de recerca i el domini de les fonts bibliogràfiques de l'autor, sinó també la seva saviesa per extreure, d'entre aquest mar de formes i possibles orígens, el més encertat.

Així, *La toponímia de la costa de Sant Antoni de Portmany* és un estudi sobre els topònims del municipi i sobre el seu origen lingüístic, però també una obra que obre la porta per a la interpretació de molts d'altres topònims catalans, cosa que el converteix en una lectura obligatòria per a tots els estudiosos de la toponímia catalana. I tot ell esquitxat, aquí i allà en la seva redacció i en els testimonis dels informadors, de dialectalismes eivissencs³ (*galfi* 'dofi', *fer l'eixida des calamars* 'fer l'alba dels calamars', *reparar-se* 'posar-se a redossa', *vidassa* 'vega'...), que, conjuntament amb les imatges aèries, ens transporten i ens situen gairebé físicament al damunt del tram costaner estudiat.

Celebram, per tant, la publicació d'aquest llibre, conjuntament amb els altres estudis toponímics editats per Enric Ribes i els seus col·laboradors aquest 2023, com una passa més cap a la plena recuperació de la toponímia litoral de les Pitiüses i com una altra mostra de la saviesa lingüística del seu autor, i celebrem el benefici immens que aquest coneixement suposa per als estudis de la toponímia catalana.

Xavier GOMILA
Institut Menorquí d'Estudis

RIERA, Carles (2021): *El parlar de l'Alta Segarra*. Barcelona: Claret, 213 p.

Ben conegut per un seguit d'estudis anteriors, sobretot els dedicats al llenguatge científic català (Riera 1992, 1994, 1998, 2000) però també altres de més vinculats amb la variació geolectal (Riera 1993), el filòleg, farmacèutic i prevere moianès Carles Riera, deixeble declarat de Josep Ruaiu —amb qui tants punts tenen en comú—, és segarrenc d'adopció d'ençà d'almenys tres lustres: des que va arribar destinat

3. Molts d'aquests dialectalismes, com passa també amb els topònims, són per influència del valencià.

en servei pastoral a la parròquia dels Prats de Rei, vila històrica que pot presumir amb raó (raó arqueològica, epigràfica, numismàtica) de ser l'origen històric de la Segarra, entitat comarcal que va molt més enllà de la comarca oficial que n'empra el nom des del segle XX, i topònim més que bimil·lenari. En efecte, és al nucli mateix dels Prats de Rei (*Prats de Segarra* fins a l'edat mitjana) que correspon una minúscula i molt valuosa moneda en què es llegeix, amb signari ibèric, *Sikarra* (cf. Ferrer 2012), descoberta i preservada fa uns pocs anys (però en tot cas tres segles anterior als documents paleogràfics romans, també conservats allí —a l'església mateix de què és rector Carles Riera—, que es refereixen a un *municipium* anomenat *Sigarra*), i és també als Prats de Rei, a la plaça del davant de la mateixa església ara esmentada, que poc després hom descobrí unes restes monumentals que, abans que fossin en mala hora recobertes de nou i mig oblidades, els especialistes identificaren com una part de la muralla de la ciutatella ibèrica de Sikarra, de vers el segle VI aC. I tanmateix, si hom se situa en un mapa *polític*, li és indicat que allò —tota la zona, i des de fa gairebé 90 anys— és oficialment comarca de l'Anoia: coses de les divisions administratives que, sense correspondre gairebé enlloc amb les autèntiques comarques, hom denominà justament com a *comarques*, en temps dels nostres avis. Sigui com sigui, l'àrea de capçalera del riu Anoia (car *Anoia* era això: un riu —fins i tot etimològicament: *AMNUCULA*, diminutiu del llatí *AMNIS* 'aigua') manté des d'aleshores una identitat singularitzada, reminiscència de la vella Segarra < *Sigarra* < *Sikarra*, que a hores d'ara es tradueix en la reivindicació de reconeixement de l'Alta Segarra com a comarca amb tots els efectes. Val a dir que el terme *Alta Segarra* és emprat per contrast amb la *Baixa Segarra* (comarca tampoc no oficial, que comprèn bàsicament la zona de capçalera dels rius Gaià i Corb, adscrita oficialment a la Conca de Barberà, i que té la vila de Santa Coloma de Queralt com a epicentre ben reconegut) i, en darrera instància, amb la Segarra *tout court*, que hom sol identificar amb la demarcació que té la ciutat de Cervera com a cap i que, en realitat, representa tan sols els vessants occidentals (capçaleres dels rius Sió i d'Ondarra) de l'altiplà abocat a múltiples bandes que, en realitat, és —o era— en termes de geografia física aquella no reconeguda Segarra històrica o natural (cf. Sanfeliu 1977; Tort 1986; Turull 1991).

Doncs allí anà a parar Mn. Riera, i, com no podia ser d'una altra manera, començà a desplegar no sols el seu servei pastoral sinó també l'orella; i aquesta seva atenció de lingüista experimentat es va anar traduint en notes i més notes, que al capdavant —l'any 2021, encara en plena pandèmia—, i amb la col·laboració dels autòctons —o oriünds— Jaume Puig (filòleg) i Roser Solanas (matemàtica), es convertiren en el llibre que ara ens ocupa. Un volum de poc més de dues-centes pàgines, ben imprès i còmodament enquadernat, que, amb un notable pròleg de Joan Veny, fa número 22 a la col·lecció Pompeu Fabra de la veterana editorial Claret de Barcelona.

Carles Riera, immediatament després de l'esmentat pròleg del Dr. Veny (p. VII-X), i abans del preceptiu apartat de *sigles i abreviatures* (p. XIII-XIV), hi introdueix una prou aclaridora *nota preliminar* (p. XI), en què explica les circumstàncies a partir de les quals fou gestat el llibre. Aquest aclariment, molt breu però suficient en si mateix, és complementat tot seguit per una relació (p. XV) dels informadors segarrencs de què s'han nodrit les notes lingüístiques (una vintena justa, de qui es fan constar noms, cognoms i població —o poblacions, en més d'un cas—, però no l'edat, l'ofici, ni cap altra dada), i encara per allò que s'explica en les primeres pàgines de la *introducció* pròpiament dita (p. 3-5), dedicades a situar geogràficament l'Alta Segarra (amb un mapa i tot: p. 4) i a comentar de bell antuvi alguns trets generals sobre el parlar de la zona o sobre els pocs indicis que hom en troba en obres de referència com el *DCVB* o l'*ALDC*. Aquesta *introducció*, que constitueix de fet la primera part del llibre («Aspectes formals»), conté de més a més uns paràgrafs sobre el marc teòric i la metodologia (p. 5-7) o sobre uns pocs «estudis previs propers» (p. 7), un apartat que certament fora ampliable més enllà dels dos estudis locals que s'hi citen (i tan sols un d'ells relatiu a un poble de la zona, Castellfollit de Riubregós: Farell 1994) o d'una valuosa recerca de Mar Massanell (2001), una autora que en aquest i en força altres estudis no se centra tanmateix en l'Alta Segarra, sinó que posa el focus damunt del dialecte nord-occidental —un camp dins del qual és segur que les referències es podrien multiplicar amb bon profit.

Sigui com sigui, és a la segona part del llibre («Fonètica»: p. 9-67), a la tercera («Morfologia (i sintaxi)»: p. 69-86) i sobretot, més profusament, a la quarta («Lèxic i fraseologia»: p. 87-182) que Carles Riera desplega a bastament el resultat d'una pacient i a voltes brillant recollecció de dades: en el

darrer apartat, per exemple, *embugonar* ‘entelar-se el vidre o mirall de baf o *bugor*’, *estorinat* ‘espavilat’, *llor* ‘tèrbol’, *rollonar* ‘partir un tronc en trossos rodonencs o *rolls*’, *verreria* ‘gran brutícia’... És significatiu —i apunta a conclusions— que bastantes de les paraules *segarrenques* recollides en aquest apartat coincideixin, segons dades del *DCVB* o de Coromines (o d’altres fonts de referència), amb dialectalismes nord-occidentals (*emprimar* ‘fer la primera llaurada’, *grapal* ‘gripau’, *llambric* ‘cuc de terra’, *ratxar* ‘cantar el perdigot’, *tendrella* ‘tendrum’...), o bé comparteixin localització amb altres àrees ben properes que són a cavall de les àrees central i nord-occidental, o pròximes a aquesta, com hi és l’Alta Segarra mateix (en particular Solsona, Cardona i llurs comarcades): *cua-llevat* (mena d’insecte), *estitllar-se* ‘asserenar-se’, *llavaci* ‘aiguat’, *pastorella* (mena d’ocell), *remolejar* ‘remugar’... Una cosa semblant passa amb el darrer apartat del llibre, dedicat a la fraseologia, en què fàcilment hom observa que, al costat d’expressions típicament locals («Sempre val més un de Segur que dos de la Guàrdia [Pilososa]», «Vent de Boixadors, la pluja al tros», «Ser com el vi de Pujalt, que no fa bé ni fa mal»), n’hi ha altres que la bibliografia de referència situa vers les zones ara esmentades, com ara «amanir el blat» (‘sulfatar-lo’, també a Solsona), «tenir mal xiu» (‘mal aspecte’, també a Cardona), «semblar uns àrguens desclavats» (‘anar desendreçat’, a tots dos llocs), i una bona colla més. Tanmateix no hi manquen els paral·lelismes ponentins, és a dir, les coincidències fraseològiques amb el nord-occidental (o a voltes amb el pallarès o el ribagorçà): «fer llunes» (mena de venda fraudulenta), o «anar a traçar» (seguir un rastre).

També en els apartats de fonètica, morfologia i sintaxi constatem aquesta dicotomia que, fet i fet, acaba caracteritzant el parlar de l’Alta Segarra: freqüents paral·lelismes amb el català nord-occidental però coincidències majoritàries amb els trets propis del català central, i més en particular de l’àrea (o de les àrees: Solsonès, Cardener, Anoya, Conca de Barberà) on aquest dialecte fa contacte amb aquell. Sense oblidar un seguit de solucions originals, autòctones, que l’autor tracta dins dels múltiples epígrafs en què desgrana aquests apartats (assimilacions consonàntiques, dissimilacions consonàntiques, fenòmens fonètics de les nasals, palatalitzacions, etc., per esmentar-ne només alguns del camp del consonantisme), però que podem trobar també en un subapartat curiós del capítol de lèxic, dedicat a «confusions lèxiques i deformacions fonètiques» (p. 164-165) en què, al costat de trets anecdòtics o trivials com *captus* per *cactus*, sabem reconèixer el caràcter verament autòcton (també vers la Segarra occidental) de *trigar* ‘triar’, o el molt més general *ratassia* (ratafia).

Aquesta marcada inclinació taxonòmica, potser no sempre reeixida, seria un dels inconvenients del llibre (sobretot pensant en la consulta per part d’un públic local, no especialitzat), si no fos que, per sort, trobem en acabat un complet índex de mots (p. 183-207, previ a la bibliografia i a l’índex final) que resulta una excel·lent ajuda a fi d’evitar que l’usuari es pugui perdre enmig de la xarxa tècnica d’apartats i subapartats. També pot arribar a ser un inconvenient, o més aviat un enfarfegament innecessari (un excés d’informació, tal volta), l’afany d’oferir l’ètim de cadascun dels mots esmentats (encara que no sigui dins de l’apartat lèxic sinó tan sols per a il·lustrar un fenomen fonètic; per exemple: cal fer constar l’etimologia —incerta, ibèrica— del topònim *Tàrrrega* si tot just se n’anota que la pronúncia popular arreu en fa *Targa*...?). Però aquests aspectes, o tot de detalls concrets que hom podria remarcar críticament en qualsevol punt del llibre, no en desmereixen en absolut la vàlua, que és molta, i que situa l’aportació de Carles Riera, a partir d’ara, no sols com la millor descripció de què disposem del parlar d’una zona concreta abans d’ell molt poc estudiada i fins desconeguda, l’Alta Segarra, sinó que, vista en una perspectiva més ampla, permet d’entendre millor la gradual i complexa transició que es produeix, de dalt a baix del país —d’Andorra i l’Urgellet al Priorat i el Baix Camp, passant sens dubte per tota la Segarra—, entre els dos dialectes bàsics del Principat. Una comprensió global de les àrees geolingüístiques de les comarques centrals de Catalunya, entre el Segre i el Llobregat, que en bona mesura està encara per fer, haurà de comptar amb l’estudi de Carles Riera com una baula imprescindible, al costat —esperem— de moltes altres que en vulguin seguir l’estela.

Albert TURULL
 Institut d’Estudis Catalans
 Universitat de Lleida

Referències bibliogràfiques

- FARELL, Joan (1994): *Castellfollit de Riubregós. Toponímia i vocabulari de la vila i el terme*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana.
- FERRER, Joan *et al.* (2012): «Aportacions al coneixement de la seca ibèrica de *sikara* i de l'origen del topònim Segarra», *Revista d'arqueologia de Ponent*, 22, p. 37-58.
- MASSANELL, Mar (2001): «El retrocés generacional del dialecte davant la llengua estàndard: un exemple», *Interlingüística*, 11, p. 239-243.
- RIERA, Carles (1992): *Manual de català científic. Orientacions lingüístiques*. Barcelona: Claret.
- RIERA, Carles (1993): *Caracterització de l'idiome de Moia parlant de Moia*. Barcelona: Claret.
- RIERA, Carles (1994): *El llenguatge científic català. Antecedents i actualitat*. Barcelona: Barcanova.
- RIERA, Carles (1998): *Curs de lèxic científic (I. Teoria / II. Exercicis)*. Barcelona: Claret.
- RIERA, Carles (2000): *El lèxic científic català de la botànica*. Barcelona: Claret.
- SANFELIU, Guiu (1977): *Els imprecisos límits de la Segarra*. Verdú: Grup d'Intercanvi de Recerques de les Terres Lleidatanes.
- TORT, Joan (1986): «Consideracions sobre la vigència pretèrita i actual del topònim Segarra», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 9, p. 121-131.
- TURULL, Albert (1991): *Els topònims de la Segarra. Nuclis de poblament. Diccionari geogràfic i etimològic*. Cervera: Centre Municipal de Cultura.

ROÍS DE CORELLA, Joan: *Lo Cartoxà*. Estudi, edició i notes a cura de Vicent Garcia Peris ('Lo primer'), Jordi Oviedo Seguer ('Lo segon'), Joan Maria Furió Vayà ('La terça part') i Josep Antoni Aguilar Àvila ('Lo quart'). València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2020, 4 vol.

Si imponent és la versió valenciana que Joan Roís de Corella va fer de les *Mediatione vitae Christi* de Ludolf de Saxònia, que coneixem i es va imprimir com *Lo Cartoxà*, no ho és menys l'edició crítica que se n'ha fet en dates recents i que ha requerit la col·laboració de diferents investigadors, novells aleshores, fins al punt que tres dels volums van ser objecte de les seues tesis doctorals. Al darrere del projecte hi ha dues figures de gran solvència i trajectòria filològica que l'avalen i que l'han assessorat, com són Antoni Ferrando i Albert Hauf, com a mestres directes dels quatre editors de les diferents parts del *Cartoxà*: Ferrando va dirigir les tesis doctorals de Jordi Oviedo i de Joan Maria Furió, centrades en l'edició i estudi del *Segon* i del *Terç*, i defensades el 2017 i el 2016, respectivament; Vicent Garcia Peris i Josep Antoni Aguilar són deixebles de Hauf, però sols el primer va editar com a tesi doctoral un volum del *Cartoxà*; el *Primer*, defensada el 2015, mentre que el segon es va doctorar el 2011, però en aquest cas amb una tesi sobre cronística, tot i que va rebre l'encàrrec d'editar el *Quart* per a aquest projecte, que naixia al si de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua el 2008. Com explica Ramon Ferrer, l'aleshores president de l'AVL, en les paraules preliminars a l'obra, la intenció era que pogués veure la llum el 2012, durant l'Any Corella, però va acabar publicant-se dotze anys després, el 2020.

Destaque les circumstàncies de gènesi d'aquesta edició, la primera en cinc segles, més enllà d'un facsímil del *Quart*, perquè és l'origen de moltes de les seues dificultats de naixement, relacionades amb el propi desenvolupament d'una tesi doctoral i d'una carrera professional —de quatre, en realitat—, i també l'origen de moltes de les virtuts del resultat. Però també ho és d'un cert problema d'unitat, sobretot quant a les introduccions de cadascun dels volums, ja que cada tesi doctoral va acabar tenint una certa independència, que no es va resoldre per complet en la reunió de materials, malgrat que em consta i que s'hi percep que es va avançar en aquest sentit. No és una qüestió de qualitat, que l'obra en té, en general, tant pel que respecta a l'estudi, com pel que fa a l'edició, sinó que les introduccions independents impliquen una repetició de materials i, alhora, una certa atomització. En els diferents estudis introductoris hi ha una secció general, de major o menor extensió, sobre les *vitae Christi*, Ludolf de Saxònia,